

Γιώργος Σεφέρης

Ελένη

Τ Ε Υ Κ Ρ Ο Σ

... ες γην εναλίαν Κύπρον, ου μ' εθέσπισεν
οικείν Απόλλων, όνομα νησιωτικόν
Σαλαμίνα θέμενον της εκεί χάριν πάτρας.
.....

Ε Λ Ε Ν Η

Ουκ ήλθον ες γην Τρωάδ', αλλ' είδωλον ην.
.....

Α Γ Γ Ε Λ Ο Σ

Τι φης;
Νεφέλης άρ' άλλως είχομεν πόνους πέρι;
ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ: ΕΛΕΝΗ.

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες».

Αηδόνι ντροπαλό, μες στον ανασασμό των φύλλων,
σου που δωρίζεις τη μουσική δροσιά του δάσους
στα χωρισμένα σώματα και στις ψυχές
αυτών που ξέρουν πως δε θα γυρίσουν.
Τυφλή φωνή, που ψηλαφείς μέσα στη νυχτωμένη μνήμη
βήματα και χειρονομίες· δε θα τολμούσα να πω φιλήματα·
και το πικρό τρικύμισμα της ξαγριεμένης σκλάβας.

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες».

Ποιές είναι οι Πλάτρες; Ποιός το γνωρίζει τούτο το νησί;
Έζησα τη ζωή μου ακούγοντας ονόματα πρωτάκουστα:
καινούριους τόπους, καινούριες τρέλες των ανθρώπων
ή των θεών·

η μοίρα μου που κυματίζει
ανάμεσα στο στερνό σπαθί ενός Αίαντα
και μιαν άλλη Σαλαμίνα
μ' έφερε εδώ σ' αυτό το γυρογάλι.
Το φεγγάρι
βγήκε απ' το πέλαγο σαν Αφροδίτη·
σκέπασε τ' άστρα του Τοξότη, τώρα πάει νά βρει
την καρδιά του Σκορπιού, κι όλα τ' αλλάζει.
Πού είν' η αλήθεια;
Ήμουν κι εγώ στον πόλεμο τοξότης·
το ριζικό μου, ενός ανθρώπου που ξαστόχησε.

Αηδόνι ποιητάρη,
σαν και μια τέτοια νύχτα στ' ακροθαλάσσι του Πρωτέα
σ' άκουσαν οι σκλάβες Σπαρτιάτισσες κι έσυραν το θρήνο,
κι ανάμεσό τους —ποιός θα το 'λεγε— η Ελένη!
Αυτή που κυνηγούσαμε χρόνια στο Σκάμαντρο.
Ήταν εκεί, στα χείλια της ερήμου· την άγγιξα, μου μίλησε:
«Δεν είν' αλήθεια, δεν είν' αλήθεια» φώναζε.
«Δεν μπήκα στο γαλαζόπλωρο καράβι.
Ποτέ δεν πάτησα την αντρειωμένη Τροία».

Με το βαθύ στηθόδεσμο, τον ήλιο στα μαλλιά, κι αυτό το ανάστημα
ίσκιои και χαμόγελα παντού
στους ώμους στους μηρούς στα γόνατα·
ζωντανό δέρμα, και τα μάτια
με τα μεγάλα βλέφαρα,
ήταν εκεί, στην όχθη ενός Δέλτα.
Και στην Τροία;
Τίποτε στην Τροία — ένα είδωλο.
Έτσι το θέλαν οι θεοί.
Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σα νά ήταν πλάσμα ατόφιο·
κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια.

Μεγάλος πόνος είχε πέσει στην Ελλάδα.
Τόσα κορμιά ριγμένα
στα σαγόνια της θάλασσας στα σαγόνια της γης
τόσες ψυχές
δοσμένες στις μυλόπετρες, σαν το σιτάρι.
Κι οι ποταμοί φουσκώναν μες στη λάσπη το αίμα
για ένα λινό κυμάτισμα για μια νεφέλη
μιας πεταλούδας τίναγμα το πούπουλο ενός κύκνου
για ένα πουκάμισο αδειανό, για μιαν Ελένη.
Κι ο αδερφός μου;
Αηδόνι αηδόνι αηδόνι,
τ' είναι θεός; τί μη θεός; και τί τ' ανάμεσό τους;

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες».

Δακρυσμένο πουλί,
στην Κύπρο τη θαλασσοφίλητη
που έταξαν για να μου θυμίζει την πατρίδα,
άραξα μοναχός μ' αυτό το παραμύθι,
αν είναι αλήθεια πως αυτό είναι παραμύθι,
αν είναι αλήθεια πως οι ανθρωποι δε θα ξαναπιιάσουν
τον παλιό δόλο των θεών·

αν είναι αλήθεια
πως κάποιος άλλος Τεύκρος, ύστερα από χρόνια,
ή κάποιος Αίαντας ή Πρίαμος ή Εκάβη
ή κάποιος άγνωστος, ανώνυμος, που ωστόσο
είδε ένα Σκάμαντρο να ξεχειλάει κουφάρια,
δεν το 'χει μες στη μοίρα του ν' ακούσει
μαντατοφόρους που έρχονται να πούνε
πως τόσος πόνος τόση ζωή
πήγαν στην άβυσσο
για ένα πουκάμισο αδειανό για μιαν Ελένη.

Το ποίημα συμπεριλήφθηκε στη συλλογή του Γιώργου Σεφέρη *Κύπρον, οὐ μ' έθέσπισεν...* (1955), που γράφτηκε το 1953, όταν ο ποιητής επισκέφθηκε για πρώτη φορά την Κύπρο.

Πλάτρες: χωριό της Κύπρου στις πλαγιές του όρους Τρόδος, κοσμικό θέρετρο στα χρόνια της αγγλοκρατίας.

γυροιάλι: ακτή.

Τοξότης Σκορπιός: αστερισμοί.

Ξαστοχώ: αστοχώ.

στ. 14–15: το στερνό σπαθί: το σπαθί με το οποίο αυτοκτόνησε ο Αίας, γεγονός που στάθηκε αιτία να εξοριστεί ο Τεύκρος και να εγκατασταθεί στη Σαλαμίνα της Κύπρου (μια άλλη Σαλαμίνα).

στ. 17: σαν Αφροδίτη: όπως η Αναδυόμενη Αφροδίτη, που κατά την παράδοση αναδύθηκε από τον αφρό της θάλασσας στην Πάφο της Κύπρου (Κύπρις, Παφία).

Πρωτέας: (Πρωτεύς) θαλασσινός δαίμονας, που άλλαζε συνεχώς μορφή και κατά τον Ευριπίδη βασιλιάς της Αιγύπτου.

χείλια: (της ερήμου): εδώ η άκρη (της ερήμου).

στ. 23: ποιητάρη: ο χαρακτηρισμός αυτός του αηδονιού, καθώς και δακρυσιμένο πουλί πιο κάτω (στ. 54) ανήκει στον Ευριπίδη. Στην Κύπρο ποιητάρης λέγεται σήμερα ο λαϊκός ποιητής. Ο Σεφέρης χρησιμοποιεί εδώ μια λέξη τοπική.

στ. 25: σκλάβες Σπαρτιάτισσες: πρόκειται για τις Σπαρτιάτισσες γυναίκες στην Αίγυπτο, που αποτελούν το χορό της τραγωδίας του Ευριπίδη.

Δέλτα: το Δέλτα του Νείλου.

ατόφιος: γνήσιος.

αδερφός: Αίας ο Τελαμώνιος.

στ. 52: τι 'ναι θεός κτλ.: πρόκειται για μετάφραση στίχου του Ευριπίδη (*Ελένη*, 1137): «ό,τι θεός ή μη θεός ή το μέσον, τις φησ' ερευνήσας βροτών...;» δηλ. ποιος άνθρωπος μπορεί να βρει και να πει τι είναι θεός κτλ.

τάζω: υπόσχομαι (αναφέρεται στη φράση του Ευριπίδη «όπου μου όρισε ο Απόλλων να κατοικώ»).

παραμύθι: ο μύθος του τρωικού πολέμου.

μαντατοφόρος: αγγελιαφόρος.

Πηγές:

http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/mythology/browse.html?text_id=413
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSB106/544/3563,14867/>